

Bovsunivskiy V. M. Interaction of school and family in aesthetic education of students

The author highlights the modern approach to aesthetic education; reveals the interaction of school and family, the prerequisites of adolescence, the peculiarities of socialization of adolescents.

It is emphasized that aesthetic education is the most important means of forming a person's spiritual face, his ideals. It is necessary not only for each individual, but also for society as a whole.

The work traces the basis of partnership pedagogy: interaction, communication, cooperation between teacher, student and parents, as well as the role of man in building the educational trajectory of the child.

A model of artistic and aesthetic education by means of art is proposed, which will contribute to the achievement of effective expected results.

The experience of family upbringing, which has its roots in folk pedagogy, is useful in the presented materials.

Based on the study of this problem, the basic principles of overcoming the alienation of some parents from school in the formation of values to culture, art.

Favorable conditions for the aesthetic development of the child in the family, as noted in the work (fine arts), develops hand motor skills, eye gauge, abstract thinking, which improves the success of drawing, geometry, astronomy; in elementary school - from the integrated course "I explore the world", etc.

A special educational role belongs to music education. "Music is a powerful source of thought. Without musical education, the full mental development of a child is impossible" (V. Sukhomlynsky).

It is very important to predict the ways of involving children in different types of artistic creativity (musical, visual, artistic-synthetic and other types of artistic direction). The focus is on the discovery and development of natural abilities, creative expression of personality.

Realization of tasks of formation of general cultural competence, as one of key, subject art competences, is helped by close communication of educational environment with other establishments of culture and art, places where parents, families of schoolboys, etc. work.

In general, the value of the interaction of school and family in the aesthetic education of students is revealed, the necessity of its application is proved.

The material of the article will help teachers and parents to establish partnerships in the aesthetic education of students, solving pedagogical problems in the development of spiritual culture, problems of socialization, understanding and perception of the integrity of the environment.

Key words: students, perception, aesthetic education, moral and aesthetic culture, spirituality, artistic values, etiquette.

УДК 373.2.017:172.021.1

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.07>

Гарбар С. В.

ВИХОВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розглядається проблема культури поведінки дітей старшого дошкільного віку як одна з важливих процесів у становленні особистості дитини. Окреслено зміст понять дослідження, а саме "культура", "поведінка", "культура поведінки". Розкрито внесок сучасних зарубіжних і вітчизняних дослідників у розв'язання проблем культури поведінки дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано теоретичні підходи до структурної будови змісту виховання культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку. Розкрито зміст компонентів культури поведінки дітей старшого дошкільного віку, взаємозв'язок таких компонентів, як культура діяльності, культура спілкування, культурно-гігієнічні навички й звички. Виділено аспекти культурної поведінки. Окреслено ознаки культури поведінки: відповідальність, справедливість, повага до людей, людяність, милосердя тощо. З'ясовано, що період старшого дошкільного віку є сенситивним періодом у формуванні основ культури поведінки. Зазначено основні напрями виховання культури поведінки дітей старшого дошкільного віку: розширення, поглиблення та систематизація знань про норми й правила культурної поведінки, розвиток умінь оцінювати власні й чужі вчинки, формування умінь, навичок і звичок культурної поведінки. Розглянуто основні принципи й методи виховання основ культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку. Зазначено основні методи, які впливають на виховання основ культури поведінки: спостереження за поведінкою оточення, наслідування дій і вчинків, інтеріоризація. Пропонуються основні складники методичних дій, спрямованих на виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: культура, культура поведінки, старший дошкільний вік, особистість, моральне виховання, моральні цінності, моральна поведінка, поведінкові норми.

Проблема виховання основ культури поведінки молодого покоління певною мірою виникала протягом усього розвитку суспільства. В умовах сучасного оновлення та модернізації виховної системи України особливого змісту набуває процес виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку. Адже важливо виховувати в молодого покоління такі моральні цінності, як миролюбність, милосердя, справедливість, чесність, правдивість, гуманність, толерантність та інше. У Концепції розвитку дітей дошкільного віку одним

зі стратегічних завдань визначено необхідність формувати ціннісне ставлення до природи, культури, людей, до себе, розвивати базові якості особистості, а отже, співвідносити свої дії з моральними еталонами, усвідомлювати їхній вплив на навколишню дійсність і на себе. Ціннісні основи закладаються в період дошкільного віку, який є сенситивним і чутливим до формування моральних чеснот, основ культури поведінки.

У дослідженнях сучасних зарубіжних та українських учених проблема виховання культури поведінки особистості розглядається переважно в таких аспектах: теоретико-методологічні засади виховання культури поведінки (С. Анісімов, М. Бердяєв, М. Вебер, В. Малахов, В. Соловійов, В. Франкл); особистісно орієнтований підхід до виховання (І. Бех, А. Богуш, А. Бойко, О. Кононко, В. Кузь, О. Савченко); особливості виховання культури поведінки на різних етапах онтогенетичного розвитку (Ф. Алімов, Л. Артемова, В. Білоусова, О. Богданова, В. Горєва, В. Нечаєва, М. Левківський, С. Петеріна, Н. Хамська й інші); розвиток моральних переконань школярів (М. Боришевський, М. Губрненко); формування культури взаємин дітей дошкільного й молодшого шкільного віку (Л. Артемова, А. Гончаренко, В. Киричок, Н. Хімч, О. Яницька); вплив соціальних емоцій на поведінку дітей старшого дошкільного віку (С. Бакуліна, Ю. Приходько, Т. Шевчук, М. Яновська); виховання культури спілкування дошкільників і молодших школярів (Г. Лаврентєва, Т. Поніманська, С. Хаджирадева); естетичні аспекти культурної поведінки (М. Волос, В. Дружинін, І. Зязюн, Л. Масол, Н. Миропольська, А. Федь).

Важливими для нашого дослідження є наукові праці, що розкривають комплекс питань, пов'язаних із визначенням завдань, методів, прийомів виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку (Т. Аболіна, М. Федорова й інші).

У дослідженні Т. Аболіної розкрито специфіку базової складової частини культури, якою є моральнісна культура, що об'єднує нормативно-поведінковий, соціально-регулятивний і духовно-світоглядний рівні. Дослідницею з'ясовано, що культуру поведінки особистості можна визначити як сукупність суспільно-визнаних моральних норм, принципів та ідеалів, а також способів їх втілення в моральнісних аспектах діяльності особистості. Т. Аболіна обгрунтувала зміст культури, до якої віднесла об'єктивні моральні цінності (настанови, норми, орієнтації), суб'єктивні моральні цінності (ідеали, принципи, норми й правила суспільства). Ці показники важливі для характеристики рівня культури поведінки суспільства й особистості [1, с. 36].

Дослідження М. Федорової присвячено вихованню культури поведінки в дітей 6–7-го років життя (в умовах навчально-виховного комплексу “школа – дитячий садок”). Дослідницею розкрито компоненти в змістовій структурі культури поведінки дітей старшого дошкільного віку: емоційний компонент – сформованість моральних почуттів (провини, сорому, совісті); когнітивний компонент – наявність елементарних знань про норми поведінки; мотиваційно-ціннісний компонент – розвиток і становлення мотивів поведінки (мотив обов'язку, прагнення діяти відповідно до суспільних норм, мотив встановлення та збереження позитивних взаємин з оточенням, ігрові, змагальні, моральні й пізнавальні мотиви); практичний компонент – сформованість умінь і навичок поведінки, розвитку довірливої поведінки й саморегуляції поведінки [13, с. 128].

Проблема виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку набуває особливої актуальності, що зумовлюється новою соціокультурною ситуацією та суперечністю між проголошеним гуманізмом освіти й все ще наявним авторитаризмом. З огляду на зазначене, важливий, на наш погляд, аналіз виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних засад виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку, проведенні наукового аналізу трактування вищезазначених понять, розкритті їх сутнісних ознак.

Вивчення проблеми виховання основ культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку потребує розгляду й аналізу таких понять: “культура поведінки”, “виховання основ культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку”, викладених у дослідженнях українських і зарубіжних науковців.

Поняття “культура поведінки” пов'язується із загальною культурою особистості, що визначає сукупність матеріальних і духовних цінностей, які створені людством.

У науковій періодиці, енциклопедичних і навчально-методичних виданнях культура розглядається як система символів, що забезпечує взаєморозуміння між людьми в суспільстві (Ж. Лакан, Ю. Лотман, А. Моль, Б. Успенський, С. Неклюдов, В. Топоров); система цінностей, уявлень про світ і правила поведінки (М. Вебер, М. Лапін, Н. Смелзер, Н. Черниш); сукупність матеріальних і духовних благ людської діяльності (М. Злобін, В. Межуєв); специфічне поєднання цінностей, зразків і норм поведінки (В. Віндельбанд, Р. Гартман, Л. Коган, С. Пеппер, К. Роджерс, М. Шелер) [7, с. 233].

З'ясування змісту поняття “культура поведінки” вимагає окреслення сутності понять “культура” й “поведінка”.

Визначення культури вживають у різних контекстах, що завжди пов'язане із ціннісно-змістовим значенням, в якому акумулюються та відбиваються досвід людства й традиції окремих народів, духовно-матеріальні цінності, світогляд, спосіб діяльності, сфера самоцінності людини. Як свідчить аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури, термін “культура” (латин. cultura) означає “обробка”, “опрацювання” людиною чогось природного [3, с. 313].

Так, у соціології “культура” розглядається як сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіту, духовну творчість. Натомість “культура поведінки” розуміється як сукупність духовних цінностей, правил, норм, які регулюють характер взаємовідносин між людьми й слугують для того, щоб полегшити їх входження в суспільство, зробити умови спілкування з оточенням приємними й зручними [4, с. 174].

У психології “культура” трактується, як сукупність досягнень і високий рівень розвитку людства в розумовому й духовному відношеннях. Культура є системою духовних форм забезпечення життєдіяльності людини [11, с. 150].

У педагогічному словнику “культура” розглядається як рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень опанування якоюсь галуззю знань.

Отже, в дослідженні поняття “культура” розглядаємо як сферу духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти, модель цінностей та інших символічно значущих чинників, що формують поведінку людини. Рівень культури виявляється в різних вчинках особистості.

Поняття “поведінка” теж дослідниками трактується неоднозначно, зокрема цій проблемі присвячені праці Л. Виготського, С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, Б. Ананьєва, Г. Батищева, М. Кагана, М. Ярошевського, Н. Дубініна, М. Ковальзона, Л. Когана, Е. Маркарян, А. Маргуліса й інших.

Сучасні філософи (С. Анісімов, М. Горлач, В. Межуєв, Е. Маркарян, І. Надольний та інші) розглядають культуру як сферу становлення, розвитку й соціалізації людини, що охоплює певну систему цінностей і втілюється в поведінкових нормах і правилах.

У словнику з етики поняття “поведінка” трактується як сукупність вчинків людини, що мають моральне значення, вчинених нею у відповідно тривалий період у постійних умовах або в умовах, що змінюються [12, с. 91]. Згідно з цією позицією, вчинки особистості свідчать про рівень її загальної культури.

У психології поняття “поведінка” розглядається як спрямована на іншу людину активність особистості, особлива форма індивідуальної діяльності, пов’язана зі стосунками людей [2, с. 52–73].

У соціології, етиці й психології культура поведінки тісно пов’язується з процесом соціалізації, а її формування спричинено виконанням особистістю моральних правил суспільства. У соціології “культура поведінки” визначається як сукупність духовних цінностей, правил, норм, що регулюють характер взаємин між людьми й слугують для того, щоб полегшити їхнє входження в суспільство. (Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Л. Козер, Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін).

У педагогіці “культура поведінки” розглядається як сукупність корисних, стійких форм повсякденної поведінки людини. Отже, “культура поведінки” – це показник і результат дій і вчинків людини в суспільстві.

Аналіз різних підходів до змісту поняття “культура поведінки” за різними джерелами дозволяє дійти висновку, що найбільш близьким до нашого дослідження є розуміння культури поведінки як сукупності дій і вчинків особистості, що характеризуються типом, стилем і способами поведінки, засвоєними нею загальнолюдськими цінностями, нормами, правилами, прийнятими в суспільстві.

Отже, культуру поведінки ми розуміємо як сукупність сформованих соціально-значущих якостей особистості, її щоденних дій і вчинків, що ґрунтуються на моральних нормах.

Варто зупинитися на виокремлених дослідниками ознаках культури поведінки.

В естетичі (В. Алексеева, Д. Кучерюк, Т. Левчук) домінує думка про тісний зв’язок категорій прекрасного, гармонійного з етичними категоріями істини, блага, добра. У зв’язку із цим культура поведінки передбачає взаємозв’язок внутрішньої культури особистості й зовнішніх форм її виявлення, що ґрунтуються на поняттях “красиве”, “гармонійне”, “досконале”. Відповідно, моральна поведінка оцінюється за принципом “максимум добра й мінімум зла”, а критерієм її розвитку є наявність моральних цінностей.

У психології “культура поведінки” означається як динамічне особистісне утворення, що поступово виявляється, формується та видозмінюється протягом життя людини в процесі дій і вчинків. Отже, саме вчинок, за переконанням багатьох вітчизняних психологів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, В. Ромеєв), виступає логічним осередком культурної поведінки особистості.

С. Рубінштейн трактував поняття “поведінка” як різновид людської діяльності. Вчений писав: “Під поведінкою розуміють організовану діяльність, яка здійснює зв’язок організму з навколишнім середовищем, що є результатом низки усвідомлених дій-вчинків” [10, с. 312].

С. Анісімов, Л. Волченко, В. Малахов у структурі поведінки виділяють позаморальний аспект культурної поведінки, до якого належить “звична поведінка”, що містить такі напрямки самовиявлення людини: охайність, дисциплінованість, дотримання правил етикету, а також діяльність, спрямовану на задоволення естетичних, гігієнічних потреб тощо. Моральний аспект культури поведінки передбачає здатність людини під час побудови взаємовідносин виявляти свої почуття соціально припустимими нормами, тобто йдеться про моральну поведінку особистості. [5, с.20].

С. Петеріна, досліджуючи культуру поведінки дошкільників, зазначає, що саме старший дошкільний вік є сенситивним періодом виховання основ культури поведінки, адже закладається фундамент культури особистості, моральної поведінки, відбувається засвоєння моральних норм.

У роботах С. Петеріної визначено складовими компонентами: культуру діяльності (поведінка на заняттях, під час виконання трудових доручень, в іграх), культуру спілкування (дотримання правил спілкування з дорослими й однолітками), культурно-гігієнічні навички (охайність, дотримання чистоти обличчя, тіла, зачіски, одягу) [9, с. 5–8].

Ознаки культури поведінки окреслила Н. Хамська. До них вона віднесла: відповідальність (своєчасне й відповідальне виконання своїх обов’язків і моральних вимог, активні й ініціативні дії, допомога й підтримка інших, самокритичність і саморегуляція своєї поведінки); справедливість (чесність і щирість)

у взаєминах, правдивість, об'єктивність в оцінці себе й інших, самокритичність); повага до людей, ставлення до інших як до унікальної особистості (коректність, самоповага, турбота про розвиток своєї духовної та фізичної культури); людяність (любов до людини, повага її гідності, чуйність і турбота про інших; миролюбність, доброзичливість, толерантність, поблажливість, вміння прощати, просити вибачення); милосердя (доброта, співчуття та допомога ближньому, лагідність, співпереживання) [14, с. 193].

Результати досліджень М. Волос, А. Федь дають підстави зазначити, що в дітей старшого дошкільного віку немає чіткого розуміння поняття "культура поведінки", однак вони знайомі з такими моральними якостями людини, як культура, чуйність, доброзичливість, чесність, взаємність. Саме в старшому дошкільному віці формуються дружні взаємовідносини, уміння підкоритись вимогам дорослих і встановленим суспільством нормам культурної поведінки.

Зауважимо, що, оскільки фундамент культури поведінки закладається в старшому дошкільному віці й визначає подальший гармонійний розвиток особистості, то формування загальної культури в дитини, аспектом якої є культура поведінки, – головна мета виховання в старшому дошкільному віці.

Натепер існують різні підходи до структурної будови змісту виховання культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку (Л. Артемова, В. Білоусова, Л. Островська, С. Петеріна), в яких можна виділити такі взаємозв'язані компоненти:

1. Культура діяльності – поведінка дитини на заняттях, в іграх, під час виконання трудових доручень. Формувати в дитині культуру діяльності – це значить виховувати в неї звичку утримувати в порядку місце, де вона працює, навчається, грається; привчати бережно ставитись до іграшок, речей, книг.

2. Культура спілкування, що містить культуру мовлення дитини.

3. Культурно-гігієнічні навички й звички, що починаються з виховання акуратності й охайності. До культурних звичок відносять привчання вставати вранці й робити зарядку, умиватися, чистити зуби, акуратно зачісуватися, тримати в чистоті взуття та одяг [6, с. 20].

Л. Артемова вважає, що визначальним у процесі виховання основ культури поведінки є вплив родини, оскільки саме тут починається соціалізація дитини. На думку науковця, становлення культури поведінки передбачає формування в дитини системи уявлень і знань про поведінкові норми; розвиток моральних почуттів (поваги до старших, співчуття, подільчivosti, ввічливості), умінь розрізняти емоційні стани оточення та адекватно реагувати на них; формування навичок і звичок соціально-припустимої поведінки [13, с. 4-5].

Звідси стає зрозумілим, що виховання основ культури поведінки починається насамперед із сімейного виховання, коли в дитини закладаються основи моралі, а вихователь закладу дошкільної освіти продовжує сімейні традиції виховання, адже сім'я – це той інститут, який забезпечує дитину необхідним мінімумом вихованості, а заклад дошкільної освіти – це велика дружня родина, де діти не тільки перебувають і граються, а й навчаються дружити, спілкуватися, поважати, піклуватися. У сім'ї виховується повага, взаємодопомога, співчуття, а педагоги є добрими порадицями для батьків і продовжувачами формування гуманних рис, які заклали батьки.

Важливо власним прикладом виховувати в дітей основи культури поведінки, розширювати знання про моральні цінності, формувати почуття чуйності й доброзичливості, людяності, чесності, милосердя. Адже закріплення норм культури поведінки відбувається на основі позитивного прикладу дорослого. Відчуваючи довіру до дорослого, вбачаючи в ньому приклад, дитина усвідомлює значущість такої поведінки й прагне наслідувати її.

У програмі з морального виховання дітей дошкільного віку зазначено основні напрями виховання культури поведінки дітей старшого дошкільного віку:

1) поглиблення та розширення знань про правила поведінки; формування елементарних морально-естетичних понять, простеження їх взаємозв'язку з нормами поведінки;

2) розвиток емоційно-почуттєвої сфери (моральних, естетичних почуттів, позитивних ставлень до оточення, себе, довкілля, зниження тривожності);

3) опанування дітьми навичками культурної поведінки, уміннями розв'язувати конфлікти соціально допустимими засобами [8, с. 11].

Погоджуємося з думкою Н. Вітківської, що основними напрямками діяльності педагога у вихованні культури поведінки дітей старшого дошкільного віку є розширення, поглиблення та систематизація знань про норми й правила культурної поведінки, розвиток умінь оцінювати власні й чужі вчинки, формування умінь, навичок і звичок культурної поведінки. Виховання основ культури поведінки має починатися з гуманного ставлення до дітей, формування людяності, поваги, гідності дитини. Варто зазначити, що серед основних методів, які впливають на виховання основ культури поведінки, є спостереження за поведінкою оточення, наслідування дій і вчинків, інтеріоризація.

Учені (М. Васильєва, В. Гербова, Т. Комарова й інші) рекомендують працювати над вихованням культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку розв'язанням таких завдань: формувати навички культури поведінки в повсякденному житті; вчити бачити свої недоліки в поведінці й вміти їх виправляти; познайомити з правилами культурної поведінки; виховувати любов і шанобливе ставлення до близьких і оточення; навчити ставитися до оточення з турботою та терпінням, але водночас проявляти нетерпимість до поганих вчинків. Міра сформованості культури поведінки дітей старшого дошкільного віку впливає на процес соціалізації та розвиток особистості загалом.

Щоб досягти бажаних результатів, реалізація зазначеного має відбуватися на основі неперервного, систематичного психолого-педагогічного супроводу процесу виховання культури поведінки, що ґрунтуватиметься на співпраці й міжособистісній взаємодії дитини, закладу дошкільної освіти й сім'ї. Ця вимога передбачає, щоб виховання культури поведінки відбувалося невидимо й ненав'язливо, дохідливо й переконливо, з дотриманням міри було присутнє в усіх моментах дитячого життя, бо тільки так можна сформувати справжню культурну особистість. Важливо донести до дітей, що норми поведінки базуються на моральних цінностях українського народу: доброзичливості, правдивості, чесності, гостинності, людинолюбстві, працьовитості, поваги до батьків і старших людей.

Процес виховання культури поведінки дуже складний, вимагає усвідомленого використання педагогом багатого арсеналу методів і засобів педагогічного впливу на дітей. Це такі методи, як пояснення, показ, нагадування, привчання, розвивальні ситуації, контроль, оцінка, етичні бесіди, колективне читання художніх творів, перегляд мультфільмів і фільмів, лялькових спектаклів, інсценізацій з моральним підтекстом, покарання та заохочення, позитивний приклад, введення правил культурної поведінки, екскурсії, ігри й вправи.

Так, пояснення допомагає дитині усвідомити, чому саме так треба вчинити в тій або іншій ситуації; заохочення активізує дітей старшого дошкільного віку до навчання, до вибору правильної поведінки, а покарання за негативний вчинок спрямоване на виникнення бажання робити добре; етичні бесіди формують у дітей об'єктивність в оцінці подій, допомагають орієнтуватись у різних ситуаціях і вчиняти відповідно до моральних норм, регламентованих суспільством; показ, вправи, привчання, контроль та оцінка спрямовані на еталон поведінки, з'ясування рівня засвоєння того чи іншого правила, розуміння норм поведінки.

Висновки. На основі зазначеного вище, виховання основ культури поведінки визначаємо як формування в дітей старшого дошкільного віку системи моральних уявлень, розвиток моральних почуттів, вироблення правильних оцінок і ставлень, якими діти зможуть керуватися в житті. Водночас період старшого дошкільного віку слід розглядати як сенситивний у формуванні культури поведінки, оскільки на цьому етапі посилено розвивається довільність психічних процесів, суцільність мотивів поведінки, що поступово переходить від сприймання змісту окремих вчинків (добре – погано) до узагальнених понять про належну поведінку.

Поняття “культура поведінки” розуміється в контексті нашого дослідження як особливе особистісне утворення, в основу якого закладено моральні знання та судження, емоції та почуття, норми як мотиви поведінки, що виявляється в певних рішеннях і відповідних діях і вчинках. Культура поведінки — це почуття високої людської гідності, яке визначає поведінку особистості в дитсадку, вдома, на вулиці, на очах у всіх і наодинці із собою. До поняття “культура поведінки” входять уміння та навички, що сприяють розвитку культури розумової та фізичної праці, особиста гігієна, ряд звичок, пов'язаних зі ставленням до інших людей: ввічливість, турботливість, уважність, тактовність, гуманність, делікатність.

Дошкільний вік – початковий період становлення особистості, коли активно закладаються основи характеру людини, формуються моральні якості, засвоюються норми культурної поведінки.

Виховання – це цілеспрямована взаємодія дорослого й дитини з метою формування почуттів та якостей, засвоєння норм і правил, розвитку мотивів і навичок поведінки.

Поняття виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку розглядаємо як складний процес, що передбачає усвідомленого використання педагогом багатого арсеналу методів і засобів педагогічного впливу, який має бути єдиним, постійним і послідовним, результатом якого є повнота уявлень і знань дитини про себе, про правила культурної поведінки; орієнтація дитини на соціально схвалювані норми поведінки тощо.

Подальшу розробку проблеми вбачаємо у визначенні засобів впливу на виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Використана література:

1. Аболіна Т. Г. Моральнісна культура в контексті соціокультурної динаміки (філософсько-етичний аналіз) : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.07. Київ, 1999. 36 с.
2. Ананьев Б. Г. Общие вопросы социологической и психологической теории личности. Самара, 2000. С.52–73.
3. Андрущенко В. П. Філософський словник соціальних термінів. Харків : Корвін, 2002. 672 с.
4. Біленький Є. А. Соціологія : словник термінів і понять. Житомир : Волинь, 2003. 236 с.
5. Волченко Л. Б. Гуманность, деликатность, вежливость и этикет. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1992. 115 с.
6. Желан А. В. Формування культури поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МДУ*. 2014. Вип. 1.45. С. 20–24.
7. Иванов В. П. Культура и развитие человека : очерк философско-методологических проблем. Киев : Наук. Думка, 1989. 320 с.
8. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку : Скарбниця моралі. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.
9. Петерина С. В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста. Москва : Просвещение, 1986. 96 с.
10. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Наука, 1976. 416 с.
11. Синявський В. В. Психологія. Київ : Науковий світ, 2007. С. 150.
12. Слободчиков В. И. Антропологический подход к решению проблемы психологического здоровья детей. *Вопросы психологии*. 2001. Т. 4. С. 91–105.
13. Федорова М. А. Організація роботи з виховання культури поведінки дітей 6–7-го років життя (в умовах НВК “школа – дитячий садок”). *Науковий вісник ЧПУ* : збірник наукових праць. 2006. № 295. С. 172–177.
14. Хамська Н. Б. Виховання моральних основ культури поведінки підлітків у позаурочній діяльності. Київ, 1997. 203 с.

References:

1. Abolina T.H. (1999). *Moralnisna kultura v konteksti sotsiokulturnoi dynamiky (filosofsko-etychnyi analiz): avtoref. dys. d-ra filos. nauk* [Moral culture in the context of socio-cultural dynamics (philosophical and ethical analysis): author's ref. dis. Dr. Philos. Science]. Kyiv, 36 p. (In Ukrainian).
2. AnanEv B.G. (2000). *Obschie voprosy sotsiologicheskoy i psihologicheskoy teorii lichnosti* [General questions of sociological and psychological theory of personality]. Samara, pp. 52–73. (In Russian).
3. Andrushchenko V. P (2002). *Filosofskiy slovnyk sotsialnykh terminiv* [Philosophical dictionary of social terms]. Kharkiv, Korvin Publ., 672 p. (In Ukrainian).
4. Bilenkyi Ye.A. (2003). *Sotsiologhiia: slovnyk terminiv i poniat* [Sociology: a dictionary of terms and concepts]. Zhytomyr, Volyn Publ., 236 p. (In Ukrainian).
5. Volchenko L.B. (1992). *Gumannost, delikatnost, vzhlivost i etiket* [Humanity, delicacy, politeness and etiquette]. M. Izd-vo Mosk. un-ta. 115 p. (In Russian).
6. Zhelan A.V. (2014). *Formuvannia kultury povedinky ditei doshkilnoho viku* [Formation of a culture of behavior of preschool children]. Naukovyi visnyk MDU. Vyp. 1.45, pp. 20–24. (In Ukrainian).
7. Ivanov V.P. (1989). *Kultura i razvitie cheloveka: ocherk filosofsko-metodologicheskikh problem* [Culture and human development: an outline of philosophical and methodological problems]. K. Nauk. Dumka Publ., 320 p. (In Russian).
8. Lokhvytska. L. V. (2014). *Prohrama z moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku: Skarbnytsia morali* [Program for moral education of preschool children: Treasury of morality]. T. Mandrivets Publ., 128 p. (In Ukrainian).
9. Peterina S. V. (1986). *Vospitanie kulturyi povedeniya u detey doshkolnogo vozrasta* [Fostering a culture of behavior in preschool children]. M. Prosveschenie Publ., 96°p. (In Russian).
10. Rubinshteyn S.L. (1976). *Problemyi obschey psihologii* [General psychology problems]. M. Nauka Publ., 416 p. (In Russian).
11. Syniavskiy V.V. (2007). *Psykhologhiia* [Psychology]. K. Naukovyi svit Publ., p. 150. (In Ukrainian).
12. Slobodchikov V. I. (2001). *Antropologicheskyy podhod k resheniyu problemyi psihologicheskogo zdorovya detey* [Anthropological approach to solving the problem of psychological health of children]. Voprosy psihologii. T. 4. Pp. 91–105. (In Russian).
13. Fedorova M.A. (2006). *Orhanizatsiia roboty z vykhovannia kultury povedinky ditei 6-7-ho rokiv zhyttia (v umovakh NVK "shkola – dytiachyi sadok")* [Organization of work on education of culture of behavior of children of 6-7th years of life (in the conditions of NVK "school – kindergarten")]. Naukovyi visnyk ChPU: zb. nauk. prats. No 295, pp. 172–177. (In Ukrainian).
14. Khamska N. B. (1997). *Vykhovannia moralnykh osnov kultury povedinky pidlitkiv u pozaurochnii diialnosti* [Education of moral bases of culture of behavior of teenagers in extracurricular activities]. Kyiv. 203 p. (In Ukrainian).

Garbar. S. V. Education of the basics of the culture of behavior of older preschool children as a pedagogical problem

The article considers the problem of the culture of behavior of older preschool children as one of the important processes in the formation of the child's personality. The content of research concepts is outlined, namely: "culture", "behavior", "culture of behavior". The contribution of modern foreign and domestic researchers in solving the problems of the culture of behavior of older preschool children is revealed. Theoretical approaches to the structural structure of the content of education culture of behavior in older preschool children are analyzed. The content of the components of the culture of behavior of older preschool children, the relationship of such components as the culture of activity, the culture of communication, cultural and hygienic skills and habits. Aspects of cultural behavior are highlighted. The features of the culture of behavior are outlined: responsibility, justice, respect for people, humanity, mercy, etc. It has been found that the period of senior preschool age is a sensitive period in the formation of the foundations of a culture of behavior. The main directions of educating the culture of behavior of older preschool children: expansion, deepening and systematization of knowledge about the norms and rules of cultural behavior; the development of skills to evaluate their own and others' actions, the formation of skills, abilities and habits of cultural behavior. The basic principles and methods of educating the basics of the culture of behavior in older preschool children are considered. The main methods that influence the education of the basics of the culture of behavior: observation of the behavior of others, imitation of actions and deeds, internalization. The basic components of methodical actions directed on education of bases of culture of behavior of children of senior preschool age are offered.

Key words: culture, culture of behavior, senior preschool age, personality, moral education, moral values, moral behavior; behavioral norms.